

Daders van ouderdoding – monster of held?

F. Koenraad

Als we naar het jaarlijks aantal gepleegde ernstige delicten kijken dan blijkt dat parricide bepaald niet bij schering en inslag voorkomt. Dat geldt nu, maar dat gold ook in vorige eeuwen. En dat terwijl een van de meest kenmerkende elementen juist de onderlinge nabijheid van ouders en hun kinderen is, zowel in heden als verleden. Die nabijheid betreft eveneens de broers en zussen.

In deze bijdrage,¹ over die delinquenten die de bijl aan hun wortels, hun ouders hebben gelegd, wil ik op zoek gaan naar patronen en motieven in de doding van ouders. Uit historische en contemporaine gevallen van parricide, die ik in de afgelopen jaren bestudeerde, in archieven in Nederland en Engeland zal ik er enkele presenteren.

Als Nederland ergens groot in is dan is het wel dat het een groot buitenland heeft. Ik zal derhalve de geografische grenzen overschrijden om de parricide bij u in beeld te brengen.

1 Begrippen en etymologie

De etymologie verschaft voor het begrip parricide niet een eenduidige uitleg. ‘Par’ krijgt etymologisch gezien de betekenis van ouder of vader, maar ook wel van ‘zijn gelijke’.

Onder vaderdoding of patricide wordt hier de moord of doodslag verstaan op een persoon door zijn of haar kind begaan. Van oorsprong gaat het bij het begrip patricide om degene van wie de dader afstamt. De moord of doodslag op de moeder door haar zoon of dochter begaan, wordt aangeduid als moederdoding of matricide. In zaken van doding in gezinsverband kan daaraan de fratricide (broederdoding) en sorricide (zusterdoding) worden toegevoegd. Parricide, ouderdoding is een verzamelnaam voor patricide en matricide.

Eigenlijk is ouderdoding op te vatten als een ascendentdoding, een moord of doodslag op degene van wie men afstamt, derhalve vallen de grootouders en overgrootouders onder dezelfde redenering en definiëring. Is het slachtoffer bij parricide in principe degene van wie de dader afstamt, hier zullen niet alleen

F. Koenraad

bloedverwanten tot de onderzoekspopulatie worden gerekend maar ook de pleeg-, stief- en adoptief ouders. Daarbij speelt dan niet de bloedverwantschap een rol, maar wel de opvoeding en daarmee de socialisatie die de ouders en hun kinderen bond.

In het Frans staat 'parricide' voor zowel het delict ouderdoding alsook voor degene die dit delict beging. In het Nederlands wordt er alleen het strafbare feit, het delict mee aangeduid.

2 Ver verleden

De vadermoord wordt wel beschouwd als de eerste openbaar-juridisch verboden moord. Meteen valt daarbij de strenge beoordeling van de vadermoord bij oude volkeren op.

De Pentateuch noemde de oudermoord niet, maar bedreigde het slaan van de ouders met de doodstraf. De Hamurabi, het oudbabylonische wetboek vermeldde dat degene die zijn vader sloeg de handen zouden worden afgehouden. Bij de Egyptenaren stond op oudermoord de hoogste straf.

Bij zowel de Grieken als de Romeinen gold de vadermoord als het 'ultimum nefas', als het meest verwerpelijke delict. Dat geldt des te sterker bij volkeren die een strakke gezinsorganisatie kennen. Zelfs het slaan van de ouders werd door de Grieken en de Romeinen als bijzonder kwalijk aangemerkt. Maar ook al de bewering over iemand dat hij zijn vader had geslagen, werd in Griekenland als een ernstige verbale kwetsing beschouwd.

De bijzondere rechtsbescherming waarmee de ouders en vooral de vader waren omringd, hing met de sociale structuur van de samenleving samen. Storfer (1911) benadrukte in zijn rechts- en volkpsychologische studie dat waar de familie een machtsfactor was, het in de tegenstelling tussen vader en zoon om een rivaliteit ging die economisch en seksueel was gefundeerd. En juist daar lag tevens het oorspronkelijke motief voor de vadermoord: de hang naar macht was de drijfveer van de vadermoord op het primitieve niveau van de culturele ontwikkeling.

De piëteit ten opzichte van de vader was een product van de maatschappelijke ordening waarin het patriarchale recht gold. De opvoeding tot piëteit vond bij uitstek in het verbod op vadermoord en op bloedschande zijn neerslag. De bescherming van de vader impliceerde de bescherming van de economische en seksuele onnipotentie van de vader.

De bijzondere ethische, rechts- en religieuze bescherming van de vader ten opzichte van zijn zoon betekende de bescherming van de machthebber, een preventieve maatregel tegen hoogverraad. Mede daarom was het begrijpelijk dat de eerste moord, die in een patriarchale samenleving als wederrechtelijk werd beschouwd, de vadermoord moest zijn, zoals het eerste delict de hoogverraad was.

Ook de tien geboden laten er geen twijfel over bestaan: met oudermoord zit je op zijn minst dubbel fout.

3 Het Romeinse recht

De dader van ouderdoding in het Romeinse recht werd gestraft met de doodstraf. Deze straf, *poena cullei* geheten, hield in dat de dader – soms na geseling – met het hoofd bedekt door een kap van wolfsvel en samen met een aap, een haan, een hond en een slang in een rundleren zak werd genaaid. Vervolgens werd hij op een met zwarte runderen bespannen wagen naar de zee of rivier gereden en daarin geworpen. Tot in de vorige eeuw bleef deze sanctie van kracht. Echter de wijze waarop de executie plaatsvond – voorzover dat al gebeurde – is aan vele veranderingen onderhevig gebleken. Historisch onderzoek naar de romeinsrechtelijke *poena cullei* laat een grote discontinuïteit en pluriformiteit in de wijze van toepassing zien. Maar nog afgezien van de straf met de zak trok men fel van leer tegen de ouderdoder. In de periode waarin het Romeinse recht van invloed was, beschouwde men de parricide, samen met partnerdoding, kinderdoding en broer-/zusdoding als een gekwalificeerde doding, als een doding die verzwaard moest worden gestraft.

4 Negentiende eeuwse ontwikkelingen in Frankrijk

In het Frankrijk van vóór de revolutie was men niet ongevoelig voor de problemen die ontstonden door delinquent gedrag dat verboden was met het bestaan van psychische afwijkingen. Aan het einde van de zeventiende eeuw werd in een arrest van een Parijse rechtbank de notie van de demonologie afgeschaft. In 1670 werd een regeling over de waanzin en de ontoerekeningsvatbaarheid uitgevaardigd, die in 1676 van kracht werd.

Een uitspraak van het Parijse parlement (Quignon van 23 december 1690) waarin strafrechtelijke ontoerekeningsvatbaar werd erkend, was in een zaak van parricide gevolgd, waarin de verdachte zijn moeder had gedood in een ‘crise de folie furieuse’.

Tot 1832 werd de ouderdoder in een hemd, blootvoets en het hoofd gehuld in een zwarte doek naar het schavot geleid. Alvorens te worden geëxecuteerd, werd hem de rechterhand afgehakt. Of het delict parricide was begaan door een monster of door een krankzinnige maakte geen verschil voor de strafrechtelijke reactie.

In de geschiedenis van de parricide in Frankrijk zijn een drietal grote tendensen aan te wijzen. Die van de monomanie homicides, die van degeneratie en die van

de psychoanalyse. Ook in de ontwikkelingen van parricide in Nederland zijn zulke stromingen te traceren.

Aan het eind van de achttiende eeuw kwam het begrip 'expertise' in zwang. In 1810 werd de redactie van de Code Napoleon voltooid. Over de wet van 1838 werd gestemd in de nasleep van de zaak Pierre Rivière die, 20 jaar oud, in 1835 zijn moeder en zijn broer en zus om het leven had gebracht. Het Hof van Assisen veroordeelde hem ter dood, welke straf door een koninklijke gratie werd omgezet in een levenslange gevangenisstraf. Enkele jaren later suïcideerde hij zich.

Hoewel de notie van verzachtende omstandigheden (*circonstances atténuantes*) in 1832 reeds in de Code Pénal was geïntroduceerd, heeft Pierre Rivière er niet van kunnen profiteren. In het boek onder redactie van Michel Foucault over deze zaak blijken overduidelijk de conflicterende en contrasterende expertises.

In de eerste helft van de twintigste eeuw werden in Frankrijk diverse studies verricht naar parricide. De eerste studies uit die periode die exclusief zijn gewijd aan de ouderdoding zijn alle sterk beïnvloed door de doctrine van Morel. Hij had immers in 1857 zijn *Traité des dégénérescences, physiques, intellectuelles et morales de l'espèce humaine* het licht doen zien.

In 1901 verscheen het artikel 'A propos du parricide' van de hoogleraar E. Régis. Hij legde daarin als eerste het verband tussen ouderdoding en degeneratie. Hij maakte een onderscheid tussen de *dégénéré simple* en de *dégénéré alcoolique, épileptique ou persécuté*. Hoezeer zijn ideeën over de parricide waren doortrokken van de gedachten over de degeneratie moge blijken uit zijn besluit van genoemd artikel met de woorden: 'Derrière le parricide, cherchez toujours le dégénéré'. Het kan geen toeval zijn dat iemand met deze naam – Régis – een studie wijdde aan de koningsmoord, ook wel aangeduid als regicide of magnicide. Daarin besteedde hij uitvoerig aandacht aan de *dégénérés*, en wel aan hen die een moord op het staatshoofd pleegden. Behalve behept met erfelijke tekortkomingen waren zij volgens Régis niet in staat om zich te voegen naar de eisen die een regulier beroep aan hen stelden, waren zij altijd ontevreden, hadden zij twaalf ambachten en dertien ongelukken zonder zich ooit te willen vastleggen, konden zij zich nimmer hechten, begonnen zij onophoudelijk opnieuw een nutteloos leven, dat zonder enig beoogd doel was. Régis besprak als voorbeeld Jacques Clément die Hendrik III met een messteek om het leven bracht.

Zijn leerling Asselin verdedigde een jaar later aan de Universiteit van Bordeaux de dissertatie *L'état mental des parricides*. Het is een 152 pagina's tellende studie – *étude médico-légale* – waarin de gedachten van Régis sterk doorklinken.

In 1925 verdedigde E. Cullerre aan de Medische faculteit te Parijs haar dissertatie *Du parricide en pathologie mentale au point de vue mentale*. Zij komt daarin, mede aan de hand van de bestudering van 19 gevallen van parricide, tot de conclusie dat de ouderdoders 'relèvent invariablement de la dégénérescence mentale et que la plupart sont des débiles de l'intelligence' (p. 113).

Aan het eind van de achttiende eeuw gold in Duitsland een sterk klinisch geïnspireerde psychiatrie, terwijl in Frankrijk door Esquirol en Morel een sterk etiologisch georiënteerde psychiatrie in bloei stond. Kraepelin's werk laat zowel de sporen van de Franse als van de Duitse oriëntatie, van de klinische en de etiologische benadering in de psychiatrie zien.

Elf jaar na Cullerre's studie verscheen Mittelman's proefschrift (1936) *Le parricide et son étiologie*. Hij onderscheidde daarin met betrekking tot ouderdoding drie soorten geestelijke stoornissen: de neurosen, de psychosen en de ziekten met organische oorzaak. Hij liet zien dat het gedachtengoed van Kraepelin was doorgedrongen tot de diagnostiek van parricide en dat in de eerste helft van deze eeuw de psychiatrie langzamerhand evolueerde. De rol van de lichaamsbouw en degeneratie had zijn waarde verloren en die van het onbewuste had er een plaats verworven.

Het is opvallend dat in de Franse vakliteratuur ruim aandacht werd besteed aan het onderwerp parricide. Wellicht dat dit een van de gevolgen is van de gebeurtenissen van de Franse revolutie waarbij de vader des vaderlands en zijn echtgenote werden omgebracht.

De Franse strafwetgeving kende een afzonderlijk artikel voor parricide. De tekst van artikel 200 van de Code Pénal luidt: 'Meurtre des père et mère légitimes, naturels ou adoptifs ou de tout autre ascendant légitime.'

Stoessel en Bornstein (1988) geven aan dat in Frankrijk in de negentiende eeuw van het totaal aantal dodingen ongeveer 2 à 3% parricide betreft. Ook in de jaren '80 van twintigste eeuw bleek nog steeds eenzelfde percentage van kracht te zijn.

5 Enige historische casuïstiek

Familiëcide door vergiftiging

Aan het eind van de zeventiende eeuw bracht de Franse markiezin Marie Madeleine Brinvillier haar vader, de Droge d'Aubray, en twee broers door vergiftiging om het leven. Als motieven, zoals in het vonnis genoemd, golden roekeloosheid, wraak en geldzucht. Zij werd ter dood veroordeeld en in 1676 in Parijs op de Place de Grève onthoofd. Zij is de geschiedenis ingegaan als een van de bekende gifmengsters.

Anderhalve eeuw later verloor de Duitse gifmengster Gesche Margarethe Gottfried binnen enkele jaren haar eerste man, haar vader, haar moeder, haar drie kinderen, haar broer en haar tweede man. Zij verkocht in 1825 het plotseling leegstaande huis in Bremen maar spoedig na de koop stierven de koper, zijn vrouw, zijn leerlingen en zijn personeel. Langzamerhand werd duidelijk dat Frau Gottfried hier een aanzienlijke rol in vervulde en bekende zij de ene na de andere

F. Koenraadt

moord. Drie jaar na haar aanhouding werd ze ter dood veroordeeld en op 20 april 1831 door het zwaard omgebracht.

Dubbele parricide?

Een omstreden geval van dubbele parricide in Amerika is dat van Lizzie Borden. Zij kan worden beschouwd als de Amerikaanse Annie E..

Op 4 augustus 1892 werden meneer en mevrouw Andrew Borden vermoord in hun woning in Fall River, Massachusetts. Over de dader werd getwijfeld, maar al snel werd dochter Lizzie verdacht. Kort na haar aanhouding klonk in Fall River reeds dit gedicht: 'Lizzie Borden took an axe, And gave her mother forty whacks, When she saw what she had done, She gave her father forty-one.'

Lizzie legde wisselende verklaringen af, vooral tegenstrijdige versies als antwoorden op de vraag waar zij was toen haar vader thuiskwam en haar moeder reeds dood was. De verhoren leverden onvoldoende bewijsmateriaal op om haar te kunnen veroordelen. De jury concludeerde tot onschuldig. Een zaak waarover ruim een eeuw na dato de meningen nog steeds sterk verdeeld zijn.

Patricide in een psychose

Op 28 augustus 1843 bracht de 26-jarige Richard Dadd zonder duidelijke reden zijn vader om het leven, althans hij meende dat zijn vader bezeten was door de duivel. Hij vluchtte vervolgens naar Frankrijk en beging daar een poging tot moord op een onbekende. Hij werd gearresteerd en na enige maanden in een krankzinnigengesticht in Clermont te hebben doorgebracht, keerde hij terug naar Engeland waar hij van 1844 tot 1864 in de afdeling voor psychisch gestoorde delinquenten van Bethlem Hospital zat opgesloten.

Vóór zijn detentie bleek hij reeds een talentvol artiest. Hij kreeg tijdens zijn detentie de gelegenheid om te schilderen. In de jaren '50 schilderde hij aan een serie genaamd 'Sketch to Illustrate the Passions'. Het doek 'Murder' maakt deel uit van die serie. Hoewel hij voor dit onderwerp uit eigen ervaring had kunnen putten, koos hij voor het bijbelse verhaal van Kaïn en Abel, het prototype voor moord, het archetype voor broedermoord en een stereotype voor oudermoord.

In 1864 werd hij overgeplaatst naar het nieuwe Broadmoor hospital, alwaar hij in 1886 overleed. Ruim veertig jaren, van 1844 tot 1886, bracht hij door achter de muren van de inrichting, afgescheiden en geïsoleerd van de wereld. In beide inrichtingen – Bethlem en Broadmoor – heeft hij zijn artistieke werk kunnen voortzetten waardoor een rijk oeuvre van hem ontstond. In 1974 vond een tentoonstelling van zijn werk plaats in de Tate Gallery in London.

Moedermoord uit geldelijk gewin

In 1927 stond John Donald Merrett voor de rechtbank van Edinburgh, verdacht van moord op zijn moeder en van het plunderen van zijn moeders bankrekening.

Voor het luxueus uitgaansleven dat hij leidde, had hij immers veel geld nodig. En alleen en als enig kind bij zijn moeder wonend, lag het voor hem haast letterlijk voor de hand haar vermogen aan te spreken. Voor de rechtbank wendde hij voor dat zijn moeder zich zou hebben gesuïcideerd. De jury achtte zijn schuld aan de dood van zijn moeder niet bewezen, maar wel aan de valsheid in geschrifte en oplichting, waardoor moeders vermogen drastisch was geslonken.

27 jaar later werd hij verdacht van de moord op zijn echtgenote en op zijn schoonmoeder, ook deze keer vormden zijn financiële plannen het motief voor de dubbele moord. Vlak voor zijn arrestatie heeft hij zich in 1953 in een bos buiten Keulen gesuïcideerd.

Matricide en dementia praecox

Jones (1929) beschrijft kort een luguber geval van matricide door een ongeveer 24-jarige man. De ouders waren gescheiden en de dader woonde bij zijn moeder, met wie hij een innige band onderhield. Kort nadat hij een relatie met een jonge vrouw had aangeknoopt doodde hij zijn moeder. Hij vertelde dat hij zijn moeders zonden had willen wegwassen. Zij maakte bezwaar tegen zijn omgang met die vrouw. Onderzoek wees uit dat hij een goede opleiding had genoten en lijdende was aan dementia praecox. Zijn vader was goed gezond, zijn moeder leed wel aan een psychische stoornis. De rechtbank plaatste hem in een krankzinnigengesticht.

Familicide

Toen Peter Akulonis, een jonge, gehuwde Amerikaan uit Lawrence, Mass., op een dag in 1953 van een zijn werk thuiskwam, nam hij een bijl en doodde zijn vrouw en hun vierjarig zoontje Michael. Met de met bloed besmeurde bijl ging hij naar het huis van zijn broer, sloeg zijn moeder en de twee kleine kinderen van zijn broer dood en toen deze vervolgens zelf thuiskwam ook hem. Zijn elfjarig zoontje was tijdens deze gruwelijke gebeurtenissen op school, maar toen ook hij tegen de avond naar huis kwam, nam Peter hem in zijn auto mee naar een bos, schoot hem daar dood, en gooide het lijk in het struikgewas. Hij ging daarna terug, haalde zijn tweede broer op het werk op en schoot ook hem dood. Hij keerde terug naar huis en toen hij zag dat het huis door de politie omsingeld was, pleegde hij zelfmoord. De gehele familie, negen personen, bleek in een halve middag te zijn uitgeroeid.

Matricide en meervoudige moord

In 1966 liet Charles Whitman aan zijn schooldecaan weten dat hij een overweldigende drang bezat om mensen te doden. De decaan die de urgentie van Whitman's niet merkte, maakte een afspraak met hem voor de volgende dag. Nadat hij het kantoor verliet, ging hij naar het huis van zijn moeder en doodde haar. Toen hij daarna in zijn eigen woning aankwam, bracht hij zijn echtgenote

F. Koenraad

om. De volgende dag beklom hij een toren op de campus van de University of Texas in Austin en schoot gedurende 96 minuten zonder enig onderscheid op voorbijgangers. Hij raakte 46 mensen, van wie er 16 overleden. Whitman werd door de politie doodgeschoten. Onderzoek door de patholoog-anatoom leverde geen aanwijzingen voor organische afwijkingen, zoals bij voorbeeld een tumor, die er mogelijk aan had kunnen bijdragen om zulk gedrag te verklaren.

6 Contemporaine research naar parricide

De ouderdoding neemt temidden van de dodingen in gezinsverband een zeer markante plaats in doordat zij fundamenteel verschilt van de andere dodingen. De dader en het slachtoffer van ouderdoding zijn uit verschillende generaties afkomstig en delen met elkaar een bloedband en een lange gemeenschappelijke historie. De relatie met het slachtoffer is noch door de dader zelfgekozen, noch symmetrisch van aard.

Daders van vaderdoding zijn over het algemeen jonger dan daders van moederdoding. Vaders zijn vaker slachtoffer van ouderdoding dan moeders. De beslotenheid van het gezin werkt als een beschermend omhulsel waarachter misbruik en mishandeling vaak nagenoeg ongestoord kunnen voortduren. Het onderzoek naar de feitelijke toedracht van gebeurtenissen wordt er ernstig door bemoeilijkt.

Tussen de poging tot parricide en de voltooide parricide bestaat niet alleen nominaal en praktisch een immens verschil, maar ook de psychopathologie van de dader loopt voor beide delicten uiteen. Qua intentie van de dader is er nauwelijks een onderscheid te vinden.

Ontwikkelingspsychologisch gezien, is de doodswens of -fantasie van een kind jegens zijn ouder(s) een algemeen verschijnsel. Het verbaast dan dat het zelden tot een poging tot of dreiging met ouderdoding komt. Als voorbode voor een werkelijke parricide zijn de poging tot of dreiging met ouderdoding wel alarmerend, doch nog ontoereikend. Vele ouderdodingen worden gepleegd zonder voorafgaande poging of dreiging door de dader. Een geleidelijke toename van geweld door de dader uitmondend in een ouderdoding is niet te signaleren.

Jeugdige daders van parricide kampen minder met psychische problemen dan volwassen daders. De jeugdige daders van dit delict zijn voornamelijk first offenders, die zich aan de ouderlijke tirannie ontworstelen. In de turbulente periode van de adolescentie staat de binding aan de ouders op gespannen voet met het losmakingsproces daaruit. De ouderdoding gepleegd door jeugdigen wordt vaak gekenmerkt als een reactieve doding: een reactie op de langdurige terging, kwelling of mishandeling, al dan niet gepaard gaande aan langdurig seksueel misbruik door de ouder(s). Dit ouderlijk gedrag vertoont duidelijke trekken van een permanente provocatie. In vergelijking met de volwassen dader van ouderdo-

ding blijkt de gedragskundige prognose voor de adolescente dader gunstiger. De slachtoffers van patricide traden opmerkelijk vaak dominant, tiranniek en agressief op, niet alleen jegens de kinderen, maar ook jegens de partner, die vaak relatief zwak, hulpeloos, passief en afhankelijk bleek.

Hoewel matricide vaak wordt opgevat als de schizofrene doding, kan deze opvatting toch nog onvoldoende door de research(literatuur) worden gestaafd. Wel blijkt de dader van matricide ernstiger psychisch gestoord te zijn dan de dader van patricide. Onder de daders van matricide komen ernstiger vormen van psychopathologie voor dan onder daders van patricide.

Diverse serie- en massamoordenaars brengen ook hun ouders om het leven. Vaak begint een reeks van moorden met de dood van de vader, moeder of beiden.

Existentiële dilemma's over afstamming en herkomst beheersen bij adoptiekinderen die parricide plegen hun bestaan. Dit verklaart tevens waarom een meer dan evenredig aandeel van geadopteerde kinderen betrokken raakt in moordzaken, in het bijzonder (dubbele) parricide.

Als het komt tot een doding van grootouders, zijn het voornamelijk grootmoeders – die leven immers gemiddeld langer dan grootvaders – die slachtoffer worden van hun kleinzoon. Slechts enkele grootvaders werden slachtoffer. Geen zaken werden aangetroffen waarin kleindochters hun grootouder doodden. Dit patroon van daders en slachtoffer bij aviolicide is het spiegelbeeld van dat van parricide. Daar bleken vaders de grootste groep slachtoffers te vormen. Voor wat betreft de daders zijn vrouwen wel weer in de minderheid.

De stap om over te gaan tot een moord of doodslag is een grote en dat geldt des te meer voor een doding op de eigen broer of zus. De band met broer of zus mag dan een niet zelfgekozen relatie zijn, het blijkt een bijzondere band te zijn, waar men zich niet van kan losmaken. Het is een eeuwige band, nadrukkelijk anders dan die tussen partners of tussen ouders en hun kind(eren), maar wel een band van bloedverwantschap en van gelijke afstamming, een band waar in onze westerse samenleving zeer zelden opzettelijk een eind aan wordt gemaakt. In andere culturen blijkt doding van de zus om de familie-eer te beschermen wel frequenter voor te komen.

Treffend is de voortdurende ambivalentie van de daders jegens hun ouders. Ook al neemt de mishandeling van het kind door de ouders nog zulke drastische vormen aan, het taboe op de ouderdoding doet zich toch vaak – zowel vóór, tijdens als na het begaan van het delict – intens gevoelen.

In antwoord op de vraag 'Wat beweegt de dader?' kan een onderscheid worden aangebracht tussen de psychische conditie van de dader en de motieven die aan de parricide ten grondslag lagen. De in de vakliteratuur beschreven psychopathologische verschijnselen zijn psychose, schizofrenie, catathyme crisis, le meurtre immotivé, persoonlijkheidsstoornis, post-traumatische stress, neurose, vampirisme en kannibalisme, epilepsie en verstandelijke tekorten.

De in de vakliteratuur beschreven motieven die in meer of mindere mate tot een parricide leiden, zijn de volgende: troonopvolging, het afnemen en het afstaan van de bruid, incest, eer, reactieve daad, jaloezie of afgunst, altruïsme, financieel gewin, verzoek van het slachtoffer, psychotische gronden en bijzondere triangulatie.

7 Motieven voor parricide

Wanneer de ouderdoding wordt onderscheiden naar instrumentele en expressieve doding blijkt dat het merendeel van deze delicten valt onder de categorie van expressieve doding. Empirisch onderzoek naar motieven van parricide in 94 zaken uit het Pieter Baan Centrum, de Psychiatrische Observatiekliniek van het Gevangeniswezen te Utrecht over de periode 1950-1996 levert het volgende beeld op. In zowel de gevallen van reactieve als psychotische doding troffen we regelmatig een excessieve explosie van geweld of een overkill van agressie aan ten tijde van het plegen van het ten laste gelegde.

Tabel 1 Verdeling van dodingen naar motieven

motief	aantal	%
reactieve doding	25	27
psychotische doding	32	34
opportunistische doding	8	9
euthanasie – doding op verzoek	2	2
doding in een bijzondere triade	16	17
doding ter bescherming van eer	1	1
anders	10	11
totaal	94	

De aanleiding tot het delict onderscheidt zich in het algemeen van het motief voor het delict hierin dat de aanleiding zich meestal kort vóór het delict voordoet, terwijl het motief meestal een veel grotere tijdspanne bestrijkt en multicausaler van aard is. Enkele veelvuldig vermelde aanleidingen zijn: ruzie, plotseling toenemende angst, dreigende verlating, en roddel. Een *ruzie* gaat soms aan de doding vooraf en fungeert dan nogal eens als de druppel die de emmer doet overlopen. Ook de *plotseling overrompelende angst* speelde een cruciale rol, zoals bij iemand die zijn vader doodde. Dat had vooral te maken met een snel aanzwelende angst toen zijn vader vond dat hij zich bij de politie moest melden naar aanleiding van een inbraak bij zijn moeder. In dit opzicht was de vaderdoding niet per se de resultante van een diepgravend en langdurig conflict met vader. Een *dreigende verlating* reactiveert vaak vroeger doorgemaakte hevige angsten. Een

verlating impliceert immers een separatie, die men soms koste wat het kost, tracht te voorkomen.

Zo stond de relatie van een dader van een poging tot patricide met zijn ouders al lange tijd op scherp. De ouders hadden een slecht huwelijk en speelden via de kinderen hun onderlinge conflicten uit. Bij een ruzie thuis werd onderzochtes broer het huis uitgezet. Onderzochte vernam dat vader had gedreigd om zijn broer te doden. Het huis uitzetten van zijn broer had betrokkene zo geëmotioneerd en zoveel haat en onlustgevoelens over zijn eigen relatie met de ouders opgeroepen dat het niet kon uitblijven dat betrokkene zijn vader gewapend te lijf ging.

In een andere zaak stapelden de gezinsconflicten zich steeds meer op. Aan de dader werd het voorstel gedaan om onder begeleiding op zichzelf te gaan wonen. Het uit huis gaan werd steeds uitgesteld, maar de tassen met kleding stonden al gepakt. Toen moeder daadwerkelijk woonruimte voor haar zoon zou gaan zoeken, volgde de doding. Moeder's sommering het huis te verlaten, vormt een extreme bedreiging gepaard gaande met sterke angst voor herhaling van eerdere verlatingen.

Een ander voorbeeld is dat van een moeder die haar dochter het huis uitstuurt. Deze ervaart dit als een verlating. Als moeder haar dan ook nog haar hond wil afnemen, breekt de woede door en vindt het delict plaats, waarbij overmatig alcoholgebruik de drempel om het delict te begaan, nog verder kan hebben verlaagd.

Voorafgaand aan de bespreking van afzonderlijke motieven, is het noodzakelijk om enkele fenomenen die voortdurend in de parricidezaken terugkeren te vermelden.

Op de eerste plaats blijkt, en dat is klinisch en criminologisch gezien bepaald niet uitzonderlijk, een groot aantal van de ouderdodingen bepaald te zijn door het gebruik van *alcohol*, niet alleen door de dader, maar ook door het slachtoffer. Zoals de man die na zich in het café uitvoerig van drank te hebben voorzien, naar het ouderlijk huis begaf alwaar hij zijn tirannieke vader die lag te slapen om het leven bracht.

Op de tweede plaats keert welhaast steevast de *ambivalentie* terug waarmee het merendeel van de daders kampt. Het meervoudig taboe op parricide, de loyaliteiten en andersoortige bindingen domineren in deze zaken en vertragen de beslissing tot het al of niet uitvoeren van deze daad. In de gevallen die we in dit empirisch onderzoek zagen, mondde die ambivalentie uit in een doding. Bedacht moet worden dat het zich hier aan de waarneming onttrekt, dat die ambivalentie in het merendeel van de huiselijke twisten niet tot een (ouder)doding leidt. Enkele keren nam de ambivalentie de vorm aan van een overspoelend dilemma tussen

schaamte voor de afhankelijkheid en een hevig schuldgevoel voor de eigen scheiding of losmaking van de ouder.

In veel parricidezaken waarin pleeg-, stief- of adoptief ouders slachtoffer werden, spelen grote twijfels en/of verregaande onvrede over de *afstamming* van de dader een cruciale rol. Dat kwam pijnlijk treffend naar voren in de zaak van een man die enige tijd vóór de matricide vernam dat hij een onecht kind was. Moeder weigerde hierover nadere informatie te verschaffen. Onderzochte had het gevoel dat hij zijn hele leven bedrogen was door zijn moeder en anderen. Zijn infantiele, egocentrische wereldje viel in duigen en bracht hem tot de doding van zijn moeder.

7.1 Reactieve doding

Aan deze doding ging steeds een periode van mishandeling of misbruik met traumatische kenmerken vanden door de ouder vooraf. Bijvoorbeeld een der daders maakte als klein kind mee dat zijn vader dacht zijn moeder's keel dicht te knijpen, doch hij bemerkte dat het die van zijn zoon was. Deze zoon werd toen bijna gewurgd, hetgeen een traumatische gebeurtenis in zijn leven is geweest. Toen hij begin 20 was, trachtte hij na jarenlange terging zijn vader te doden. Deze categorie doding kenmerkt zich door de rolwisseling van de dader. In zijn verleden ging hij als slachtoffer gebukt onder het geweld van vader of moeder en kon daar noch aan ontkomen noch voldoende weerstand aan bieden. Deze wisseling van rollen laat zien dat de dader zowel de rol van dader als van slachtoffer kent. Het geval van de ouder die een niets en niemand ontziend geweld gebruikt en door het kind aan den lijve ervaren, vindt in de ten laste gelegde ouderdoding een finale navolging. In het begaan van de doding speelt vaak – al dan niet expliciet – mee dat de dader óf hevig tracht te voorkomen weer in de rol van slachtoffer te geraken óf het bestaande patroon van misbruik tracht te doorbreken. Het gaat in deze doding om een losmaking van de slachtofferrol en van de macht uitgeoefend door de agressor; een losmaking van zichzelf als de onderworpenen en van de agressor als de tiran. De betreffende ouder neemt daarbij de positie van een obstakel in. De ambivalentie die hier parten speelt, is die waarin de losmaking van de agressor tevens een tragisch eerbetoon aan zijn voorbeeld is. Het zo gevreesde en verafschuwde gedrag moet worden gestopt door datzelfde gedrag – al dan niet in een overkill – toe te passen. Hier is sprake van een paradox, die samenhangt met, zo niet bekend staat onder de naam identificatie met de agressor.

Bovendien moet de dader de muur van het taboe op ouderdoding slechten. Het nabije voorbeeld – de ouder die het niet zo nauw neemt met maatschappelijke normen en waarden – dwingt daarbij nog steeds navolging af. De doding is dan

een uiterste middel om – hoezeer gebonden aan die traumatische rol – daaraan als slachtoffer te ontsnappen.

Terwijl er juridisch een hemelsbreed verschil tussen de rol van dader en die van slachtoffer bestaat, ligt dat in de praktijk van menig reactieve ouderdoding zeer subtiel én arbitrair.

Voorals in gezinnen waar een reactieve ouderdoding voorkwam, vloeide de alcohol rijkelijk, zoals in het gezin waar een vader het slachtoffer was geworden van de omstandigheden die hij onder invloed van zijn voortdurende dronkenschap zelf had opgeroepen. De oudste zoon (dader) zou zich bijzonder verantwoordelijk voor het gezin hebben gevoeld.

Hoe het reactieve niet alleen op lange maar ook op de korte termijn kan uitwerken, blijkt in die gevallen waarin de doding het direct gevolg is van een ruzie tussen dader en slachtoffer zoals bij de man die ruzie met zijn vader kreeg. Toen vader een pistool trok, greep zijn zoon in, maakte het zijn vader afhandig en schoot hem neer. 'Vanuit een enorme woede, waaraan pijn van jarenlange vernederingen en krenkingen ten grondslag lag, kwam het tot het delict', aldus één der rapporteurs.

In slechts enkele zaken volgde de parricide op een jarenlang seksueel misbruik door een der ouders. Het zijn dan vooral dochters die hun vader ombrengen.

Een geval betreft een vader die een zeer bedreigende, sadistische, agressieve en onberekenbare man was, die veel dronk en zijn echtgenote vaak sloeg. De vele ruzies beheersten het gezin. De verdachte had een sterk verantwoordelijkheidsgevoel voor zijn moeder. Sinds jaar en dag was hij haar steun en toeverlaat. Hij was opgegroeid in de rol van beschermer tegen vader. Hij bleek erg afhankelijk van moeder en in een vervangend-vaderlijke positie geplaatst tegenover de als levensbedreigend ervaren vader.

Het slachtoffer van de reactieve parricide wordt vaak gezien als de bron van de ellende in het ouderlijk gezin tegen wie de dader zichzelf en ook andere gezinsleden wil beschermen. 'Vader was een zeer autoritaire, tirannieke, agressieve, obstinate en haatdragende man die de sfeer in huis voortdurend bepaalde en voortdurend verziekte. De spanningen namen voor betrokkene ondraaglijke vormen aan.' Aldus een typering uit een van de rapporten.

Veelvuldig wordt melding gemaakt van provocatie door het slachtoffer. Ook hierin komt die paradox van de reactieve doding treffend tot uiting: de ouder die bij wijze van impliciet en agressief voorbeeld de dader tart tot gebruikmaking van geweld.

Het isolement waarin veel van deze gezinnen leven, beperkt niet alleen de mogelijkheid om aan de tirannie van de gewelddadige ouder te ontsnappen, maar vergroot tevens de gebondenheid aan die ouder en wel omdat eventuele alternatieve contacten, alsook alternatieve modellen zijn buitengesloten. Daarmee wordt het ouderlijk model des te belangrijker.

‘Vader dronk veel en kon dan zijn handen (seksueel) niet thuishouden. Op die dag was vader al de gehele dag lastig en provocerend. (...) Het was niet de bedoeling om zijn vader van het leven te beroven. Hij heeft zijn daad gesteld vanuit zijn neurotische persoonlijkheidsstructuur, waarbij door de overweldigende psychische druk die van het slachtoffer is uitgegaan langdurig verdrongen agressiegevoelens naar buiten zijn getreden.’ Zo een delict is te beschouwen als een bijzonder culminatiepunt in een familiedrama en veel meer gebonden aan de ziekelijke gezinsstructuur dan aan de neurotische karakterstructuur van de dader.

De rolwisseling tussen dader en slachtoffer in deze zaken toont dat het, overeenkomstig de visies van de systeem- en labelingstheorie, gaat om een interpunctieprobleem als de vraag wordt gesteld wie eigenlijk de dader is. Hoever moet men terug in het verleden om de oorsprong van het delict aan te wijzen? Het strafrecht trekt een scherpe grens en legt de last bij de dader van de doding. Een wisseling van rollen die in dit verband veelvuldig wordt gesignaleerd, is die welke bekend staat onder de naam parentificatie. Het kind neemt dan de ouderlijke, verzorgende rol van de ouder over. De ouder wordt dan verzorgd door degene voor wie hij of zij zelf zo’n taak heeft. Voor diverse ouders gold de dader als een typisch narcistisch object, een toonbeeld van naïeve trots. De dader voelde zich daardoor nog meer gevangen in een afhankelijke band met de ouder.

In deze zaken ontbreekt niet alleen de verzorging, maar ook de veiligheid van het ouderlijk huis, zoals in het geval van een man die onder zeer erbarmelijke en onveilige omstandigheden opgroeide. Nadat de ouders scheidden, onderzochte was toen nog zeer jong, caramboleerde hij tussen vader en moeder. Vader was een driftige, brute man die onderzochte en zijn broers tot allerhande delicten dwong en hen mishandelde. Na het delict voelde ook moeder zich van een reeds jarenlang voortdurende druk bevrijd.

Hoewel het merendeel van de reactieve parricides door zonen werd begaan, komen we een enkele dochter tegen die ervan wordt verdacht haar moeder van het leven te hebben beroofd: moeder bleek aan de alcohol verslaafd te zijn. Onderzochte is een first offender. Vanaf haar veertiende jaar werd het aan de directe omgeving pas echt duidelijk dat moeder alcoholiste was. Steeds vaker heerste er ruzie thuis door de stomdronken moeder. Vader liet de kinderen beloven er buitenshuis niet over te praten, om het probleem zo intern op te lossen. De alcoholistische moeder werd verborgen gehouden en betrokkene nam veel huishoudelijke taken over. Als moeder teveel alcohol op had, begon ze vreselijk te schelden en te tieren tegen vader en de kinderen. Regelmatig werd moeder dan door vader en/of haar zoon naar boven geslagen. Betrokkene probeerde moeder altijd tot kalmte te manen, soms sloeg betrokkene moeder ook. Toen betrokkene examen moest doen, kon ze niet thuisblijven. Vanwege de herrie van moeder ging betrokkene bij een vriendin leren. Na haar examen ging betrokkene op kamers wonen. In de weekeinden bleef onderzochte echter thuis bij haar ouders slapen

vanwege een baantje in de buurt. Na geruime tijd op kamers werd de onderlinge omgang tussen onderzochte en een huisgenoot steeds problematischer en besloot ze weer thuis te gaan wonen. Vader vond dat geweldig, aan moeder werd niets gevraagd. Onderzochte kwam, op de dag van het delict, thuis eten en slapen. Moeder begon wederom vreselijk te schelden. Betrokkene kon niet slapen en wilde moeder tot bedaren gaan brengen. Dit resulteerde in moeder's dood. Het merendeel van de reactieve dodingen is op de vader gericht. Een enkele keer, zoals in bovenstaande casus, is moeder het slachtoffer van deze doding. De relatie van onderzochte met zijn moeder is door de jaren heen bijzonder slecht geweest. Als moeder nuchter was – dat gebeurde zelden – was ze wel aardig, maar meestal kreeg onderzochte op de meest onverwachte momenten slaag. Ruzies en allerhande botsingen tussen moeder en zoon waren schering en inslag. Na de dood van stiefvader ging moeder nog meer drinken en reageerde ze haar onbehagen op de zoon af. Maar naarmate hij ouder werd, kwam deze meer in verzet en sloeg hij terug. Op de dag van het delict voelde hij zich enorm door moeder verstoten en werd hij kwaad en sloeg moeder dood.

7.2 Psychotische doding

Evenals bij de reactieve doding wordt bij de psychotische doding regelmatig het isolement vermeld, waarin de dader of diens gezin verkeert. Dat isolement hangt sterk samen met de zelf opgezochte bescherming of met de sociale uitstoting die mensen met deviant gedrag vaak ten deel valt, maar soms ook zelf verkiezen. Meestal werd(en) de ouder(s) als gevolg van wanen of hallucinaties gedood. Een jongeman van in de twintig was opgegroeid in een zeer gesloten, pijnlijk bekrompen en overcontroleerend gezin met een groot accent op het formeel religieuze. Hij beleefde de sfeer thuis van jongsaf aan als ongezellig, koud en ondraaglijk. Onderzochte leefde in een sterk ziekelijk contactuele onmacht. Hij verlangde ernaar dat zijn ouders hem eroverheen zouden helpen. Zij maakten de situatie alleen nog maar erger. Hobby's van onderzochte werden door zijn ouders sterk afgekeurd. Hij zonderde zich allengs steeds meer af, doch was sterk negatief aan zijn ouders gebonden. Later, tijdens de behandeling werd de diagnose catathyme crisis gesteld. Onderzochte heeft een fase van isolement van de ouders doorgemaakt en worstelde al jaren met het gevaar van psychische desintegratie. Hij beschouwde het als zijn religieuze plicht om zijn ouders te doden – door eerst zijn moeder en daarna zijn vader met een vooraf gekochte dolk dood te steken – en aldus zichzelf te reinigen.² Een andere man had in de weken vóór het delict tekenen gekregen die inhielden dat zijn moeder het leven moest verlaten. Menig psychoticus leeft in een isolement, waardoor het voor anderen des te moeilijker is om de gestoorde realiteits-toetsing te corrigeren of om tijdig maatregelen te treffen. Recidive van soortgelij-

ke delicten, bijvoorbeeld na een eerdere poging tot parricide, komt alleen onder de psychotische daders van ouderdoding voor.

De beide ouders hebben ieder op hun eigen manier de ontwikkeling van een gevoel van eigenwaarde of van eigenheid belemmerd. In de omgang met moeder heeft betrokkene zich vanuit zijn afhankelijkheid overgeleverd, zich in zijn eigenheid vernietigd gevoeld. Door moeder te doden heeft betrokkene zich als het ware losgemaakt van haar zorgzaamheid en betutteling.

Onderzochte was zeer contactarm en bleef meestal op zijn slaapkamer. Met zijn moeder had hij daarover veelvuldig ruzie. Hij heeft, door woede overmeesterd, zijn moeder op een gegeven moment doodgeslagen. Zijn moeder was uiterst dominerend. Tussen haar en haar zoon was een symbiotische relatie ontstaan, waarin moeder haar rol als moeder niet kon loslaten en haar zoon als een klein kind bleef behandelen en overmatig bleef controleren. De onderzochte leek niet te zijn ontgroeid aan het zeer vroegkinderlijke stadium waarin moeder voor hem het enige behoeftenbevredigende object was.

Bij een andere verdachte van matricide gold al vanaf zijn geboorte dat hij 'anders' was. Zijn moeder heeft alles in het werk gesteld om dat voor de buitenwereld verborgen te houden. Mede daardoor geraakte deze verdachte in een steeds toenemend isolement.

Een andere vorm van de psychotische doding is die als gevolg van een LSD-psychose. Een dader geraakte in een psychose, waarin hij zijn moeder doodde. Na deze doding dronk hij haar bloed. Onderzochte wilde zijn moeder uit haar lijden verlossen en ervaart verder geen afschuw, schuld of spijt. Moeder verzorgde en vertroetelde onderzochte en was op haar beurt van hem afhankelijk als ze dronken was. De relatie tussen moeder en zoon valt als symbiotisch te kenschetsen. Moeder trok haar zoon zeer naar zich toe. Enerzijds werd in de belevingswereld van onderzochte de doding uit altruïstische motieven gepleegd. Anderzijds betekent die dood van moeder tevens voor hem een bevrijding van moeder's juk. Als onderzochte na de dood van zijn vader bij moeder gaat wonen omdat zij in psychische zin zo achteruitgaat, wil hij daarmee voorkomen dat moeder wordt opgenomen in een psychiatrisch ziekenhuis. Moeder bekneelt haar zoon. Hij kan de situatie met moeder absoluut niet aan. Hun relatie wordt als uiterst ambivalent beschreven. In het dieptepunt van zijn depressie bracht hij zijn moeder om.

7.3 Opportunistische doding

Dit is een kleine categorie: de groep van verdachten die een doding pleegden voor persoonlijk gewin. Financieel voordeel bijvoorbeeld in de vorm van geld, bezittingen, erfenis of verzekeringspenningen is de belangrijkste reden voor deze soort van parricide. Bij zulke dodingen vielen opvallend vaak grootmoeders als slachtoffer en bij de daders ervan werd bijzonder vaak een persoonlijkheids-

stoornis of een (ernstige) neurose als diagnose gesteld. Het motief had in deze categorie steeds een sterk instrumentele inslag. Het beeld dat bij deze categorie dodingen rijst, is dat van een uit de hand gelopen tasjesroof. Niet zelden bleek het slachtoffer bekend te staan als ‘krenterig’ of ‘geldzuchtig’. Als zodanig riep grootmoeder het toonbeeld op behoefte aan geld te hebben. Een patroon waar de verdachte zeer gevoelig voor bleek. Om de buit te bereiken moest hij dat voorbeeld buitenspel zetten. Daar was de doding instrumenteel en finaal aan verbonden.

Een jongeman had geld nodig om naar zijn vriendin in het buitenland te gaan. Hij zag geen andere manier om aan geld te komen dan zijn oma daarvoor te benaderen. In het gezin zat men al jaren min of meer op haar dood te wachten vanwege de erfenis en om van haar af te zijn.

7.4 Euthanasie

Dit betreft eveneens een zeldzame categorie, maar een belangrijke tegen de achtergrond van de recente discussies in strafrecht en medische ethiek over euthanasie. Deze doding op uitdrukkelijk en ernstig verzoek van het slachtoffer werd in beide gevallen uitgevoerd door de oudste zoon. Met een dergelijk verzoek legt het slachtoffer (in beide gevallen moeder) een enorme verantwoordelijkheid en een nagenoeg ondraaglijke extra last bij haar zoon. Een voortslepende, diepgaande psychische gestoordheid werd aangetroffen óf bij het slachtoffer óf in de relatie tussen de dader en het slachtoffer.

Hoezeer de dader een voorbeeld had om zijn delict uit te voeren, bleek uit het volgende. Ten eerste had het slachtoffer kort voor het ten laste gelegde een suïcidepoging gedaan die niet geslaagd was. Toen dat bleek, verzocht het slachtoffer aan de dader het opnieuw en effectiever te doen. Ten tweede had onderzochte zich maanden tevoren reeds uitvoerig geïnformeerd in de literatuur over euthanasie. Ten derde kon onderzochte zelf moeilijk pijn verdragen en zag het slachtoffer ernstig lichamelijk lijden. De officier van justitie vond tijdens de rechtszitting dat er ‘in directe zin in deze zaak geen slachtoffer’ was. Over de mislukte pogingen die onderzochte had gedaan om zijn pleegmoeder te helpen, zei zelfs de officier van justitie ter terechtzitting: ‘Dit gemartel, dit niet dood kunnen krijgen van iemand die dood wilde, maakt zijn daad een menslievende daad. Als zodanig moet die omstandigheid strafverzachend werken’.

7.5 Eer

In een zaak van matricide (en een zaak van sororicide) is sprake van een daadwerkelijke doding uit motieven van eer. Het gaat daarbij om de oudste zoon in het Turkse gezin die het vrouwelijk slachtoffer ombrengt omdat zij de eer van de

familie aantast. Als oudste zoon heeft hij de plicht de eer van de vader en daarmee van de familie te redden. Naar Turkse maatstaven rust op parricide een groot cultureel en juridisch taboe, dat weliswaar enigszins wordt gerelativeerd door het seksuele gedrag van moeder (resp. zus). De rapporteurs komen (in beide gevallen) tot de diagnose dat de dader ten tijde van het plegen van de doding lijdende was aan een persoonlijkheidsstoornis.

Als de vrouw zich niet 'ingehouden' of 'kuis' gedraagt, is de naam van haar echtgenoot in het geding. De namus, de eer moet worden beschermd tegen de buitenwereld. De echtgenoot is als man de autoriteit van de familie. De moeder die de reputatie van de familie in diskrediet brengt, vormt een ernstig obstakel voor de maatschappelijke waardering van de familie. Er bestaat tevens een grote maatschappelijke druk om die namus veilig te stellen en te handhaven. Dit is niet een probleem dat binnenshuis kan worden opgelost: dat moet buitenshuis gebeuren, zichtbaar voor anderen en overeenkomstig de regels die de samenleving daarvoor stelt. Het gaat er in feite om de naam van de vader te redden. Echtscheiding zou een blamage zijn en daarmee een ontoereikende separatie, want als moeder blijft zij de moeder van haar kinderen. Ook haar echtgenoot zou niet geheel van haar los zijn als er een echtscheiding was gevolgd. De oudste zoon is verantwoordelijk voor haar. Als hij niet zijn moeder zou doden, zou dat impliceren dat hij het overspel en de prostitutie van zijn moeder erkent en zoon van een hoer zou zijn, hetgeen een maatschappelijk onaanvaardbaar blazoen zou zijn. De onderzochte geeft volmondig toe zijn moeder te hebben gedood en voegt er meteen aan toe er geen spijt van te hebben, omdat hij dit deed om de eer van de familie te redden. Moeder had immers door haar gedrag jegens mannen schande veroorzaakt.

7.6 Bijzondere triangulatie

Kenmerkend voor deze zaken is de bijzondere driehoeksverhouding, tussen ouder(s) en kind(eren) of tussen ouder, kind en een derde.

Een van de onderzochten groeide op in een onveilig gezin, waar vader en moeder een uitermate slechte relatie met elkaar onderhielden en waarin hij, als enige zoon, als speelbal tussen twee kampen gevangen zat. Moeder gaf haar zoon amper ruimte om zelfstandig te worden. De zoon voelde zich zeer bedreigd en wilde zich van (de symbiotische relatie met) zijn moeder bevrijden. Het vermoorden van zijn vader gold voor hem als de enige manier om zich van zijn moeder te bevrijden. Zowel moeder als haar zoon waren ernstig gestoord en richtten hun agressie op de echtgenoot, respectievelijk de vader. Na het plegen van het delict voelde de zoon zich zeer opgelucht. Van spijtgevoelens was geen sprake.

Een moederdoding speelde zich af binnen een specifieke situatie die allengs was gegroeid, waarin de dader en zijn partner elkaar pathologisch beïnvloedden en

waarin de concurrentiestrijd tussen moeder en schoondochter om de zoon respectievelijk de partner door hem uiteindelijk werd beslecht.

Deze aard van doding heeft veel weg van huurmoord, zoals in het geval van een man wiens moeder constant aandrong bij hem om iemand te vinden die haar tweede man uit de weg wilde ruimen. Uiteindelijk is hij zelf gezwicht en heeft hij hem omgebracht. Met moeder bestond een symbiotisch aandoende relatie. De stiefvader moest uit de weg worden geruimd om de symbiotische twee-eenheid tussen moeder en haar zoon mogelijk te maken. Moeder scheen haar zoon al meerdere malen te hebben uitgenodigd haar man te doden omdat hij haar zou hebben mishandeld. In zijn beleving handelde de zoon als het ware als het verlengstuk van moeder.

De negatieve binding weerspiegelt zich in een zaak waar het ten laste gelegde kan worden gezien als een verplaatste agressie, dat wil zeggen dat de agressie eigenlijk is gericht tegen vader en diens optreden, maar wordt voltrokken tegen moeder om hem hierdoor indirect te treffen en om zodoende een directe confrontatie met vader te vermijden.

8 Tot slot

Mannelijke adolescenten die hun ouders ombrengen, doden meestal hun vaders. In de meeste gevallen zijn zij niet psychotisch. Zowel matricide als patricide worden vaker gepleegd door zonen dan door dochters. De slaapkamer en de woonkamer zijn de meest genoemde plaats waar het delict werd begaan. Veel van de gezinnen die werden geconfronteerd met een parricide kunnen worden gekarakteriseerd als gesloten en problematisch, met betrekkelijk weinig uitwisseling met anderen van buiten het gezin, vooral niet over gezinsperikelen. Rond het moment van de doding brengen zij anderen, zowel insiders als outsiders steeds tot opperste verbazing en diepe verontwaardiging. In zulke gezinnen worden de conflicten vaak latent, dan wel geheim gehouden. Als het geweld langdurig geheim gehouden werd, is het de ouderdoding die het gezinsconflict op pijnlijke wijze manifest en zichtbaar maakt. Om inzicht in de complexe gezinsverhoudingen te verkrijgen is het aangewezen om een multidisciplinaire gedragskundige rapportage pro justitia dan aangewezen.

In tegenstelling tot de Freudiaanse opvattingen speelt seksualiteit in de vorm van incest een ondergeschikte rol in zulke zaken.

Kindermoord wordt veel vaker gepleegd dan de moord op iemands ouders. Niettemin wordt het aantal ouderdodingen momenteel in de USA geschat op ruim 400 gevallen per jaar. Vergeleken met het grote aantal gevallen van kindermishandeling en kindermisbruik is ouderdoding een zeldzaam fenomeen, omgeven door een groot historisch en traditioneel geworteld taboe.

F. Koenraadt

Aan ouderdoding gaat vaker kindermishandeling door de ouder(s) dan oudermishandeling door de kinderen vooraf.

Er bestaat nog steeds een groot verschil tussen de aantallen ouderdoding in de Verenigde Staten en in Nederland, zowel in absolute als in relatieve zin. Daarbij speelt naar mijn mening de beschikbaarheid van vuurwapens een belangrijke rol. In de onderzoekspopulatie zou naar mijn indruk het aantal pogingen tot ouderdoding lager en het aantal geslaagde ouderdodingen hoger zijn geweest als vuurwapens vrij verkrijgbaar zouden zijn geweest in Nederland. Niettemin zijn de methoden waarmee de ouderdodingen werden gepleegd nogal veranderd: enkele decennia geleden was vergiftiging een favoriete methode in oudermoord zaken. Recentelijk wordt deze methode niet meer gebruikt, terwijl het gebruik van steek- en vuurwapens aan het toenemen is.

15 februari 1997

Noten

- 1 Dit artikel is een bewerking van een tweetal voordrachten, namelijk een getiteld 'Paradigma en patronen van parricide in Nederland in de twintigste eeuw' voor het symposium 'Moord en waan. Uit de geschiedenis van de forensische psychiatrie' gehouden aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op 5 november 1993 en een getiteld 'Daders van ouderdoding monster of held?', gehouden voor het Psychiatrisch Juridisch Gezelschap te Amsterdam in februari 1997. De inhoud is gebaseerd op F. Koenraadt, *Ouderdoding als ultiem delict*, Deventer: Gouda Quint, 1996 (Pompe Reeks deel 21, proefschrift UU). Daarin staat ook de nadere literatuurverwijzing.
- 2 De rechtbank Maastricht achtte hem in 1961 sterk verminderd toerekeningsvatbaar en legde hem 15 jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf plus een onvoorwaardelijke tbr op. Een contra-expertise werd door de POK uitgevoerd. Het Gerechtshof in 's-Hertogenbosch legde hem bij arrest in 1962 art. 37 Sr lid 1, 2 en 3 op. Zie ook Hoekstra, 1969.